

XÜSUSİ QAYĞIYA EHTİYACI OLAN TƏLƏBƏLƏR ÜÇÜN DİL TƏDRİSİ

GÜLAY QURBANOVA

Azərbaycan Dillər Universiteti

gurbanovagulay@gmail.com

Açar sözlər: təhsil, inklüziv təhsil, dil tədrisi, xüsusi qayğıya ehtiyacı olan tələbələr, yeni yanaşmalar, innovasiya

Dünyada təhsilin əsas mövqə təşkil etdiyi bir zamanda vətəndaşların hər birinin keyfiyyətli təhsillə təmin olunması vacib şərtlərdən biridir. İnsanın ali dəyər kimi qəbul edilməsi vətəndaşlara heç bir fərq qoyulmadan onların təhsilə cəlb olunmasını zəruri bir vəzifə kimi bizim qarşımıza qoyur.

Dünyanın bütün ölkələrində hazırda dil, din, irq, milliyyət, sağlamlıq fərqi qoyulmadan bütün insanlar təhsilə cəlb olunur. Bu tendensiya təhsildə inklüzivliyi, yəni qoşulmanı təmin edir. Əgər insan dünyaya gəlibsə, o mütləq hamı ilə birgə, sosiallaşma çərçivəsində təhsil almalıdır. Təhsil anlayışının özü də bu anlamda məhdud çərçivədən çıxaraq özünün çoxanamlı mahiyyətinə qovuşur. Inklüzivliyi ancaq sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin təhsilə cəlb olunması kimi qəbul etmirik. Inklüzivlik yaşamaq hüququ kimi, təhsil almaq hüququdur.

Ali məktəblərdə tələbələr arasında da çoxsaylı xüsusi təhsil ehtiyacları olan tələbələr mövcuddur. Bunlar, əsasən, aşağıdakı qruplara bölünür:

- təlimdə çətinliyi olan tələbələr;
- başqa millətlərin nümayəndələri;
- sağlamlıq imkanları məhdud tələbələr.

Bu bölgü arasında bizim maraq dairəmizi cəlb edən sağlamlıq imkanları məhdud olan tələbələrin dil bacarıqlarına yiyələnməsi məsələsidir. Bildiyimiz

kimi, əlilliyi olan tələbələr də digər tələbələr kimi eyni qrup daxilində təhsil alırlar. Bu zaman onlar üçün effektiv dil tədrisini təmin etmək kimi bir problem ortaya çıxır. Burada əsas məqsəd hansısa xarici dilin tədrisindən çox, ana dilinin tədrisinin səmərəliliyini təmin etməkdir. Çünki ana dilində ünsiyyətə yiyələnən tələbə daha sonra digər xarici dillərə də eyni üsulla yiyələnmə bilirlər.

Sağlamlıq imkanları məhdud olan tələbələr kateqoriyalara ayırmaq və onların hər bir qrupu üçün fərqli metod və priyomlardan istifadə etmək lazımdır. Sağlamlıq imkanları məhdud tələbələr:

- eşitmə məhdudluğu olan;
- görmə məhdudluğu olan;
- nitq inkişaf ləngiməsi olan;
- dayaq-hərəkət aparatında məhdudluqları olan;
- emosional-iradi sahədə çətinlikləri olan.

Sağlamlıq imkanlarının məhdudluğundan bəhs edərkən vurğulamaq lazımdır ki, tək bir nitq inkişaf ləngiməsi özü də müxtəlif kateqoriyalara bölünür və hər nitq ləngiməsi üzrə tələbəyə dilin öyrədilməsi fərqli metodlar tələb edir.

Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan tələbələrə dili tədris edərkən əsas metod kimi texnoloji imkanlardan istifadə ön plana keçir. Texnologiya vasitəsilə hər bir sağlamlıq qrupuna malik tələbənin özünə uyğun tədris imkanları seçilir. Eşitmə məhdudluğu olan tələbələr üçün dilin tədrisi daha çox şəkillər və əşyaların canlı modelləri əsasında həyata keçirilir. Bu zaman əşyalar, onları ifadə edən sözlər, onların təsvirləri üzərində daha çox iş aparılır.

Görmə məhdudluğu olan tələbələr üçün isə səsli mətnlərin verilməsi, əşyalara toxunmanın təmin edilməsi və bu toxunma ilə bərabər sözlərin səsli təqdim edilməsi əsas yerlərdən birini tutur. Brayl əlifbasından istifadə edilməsi də effektiv səmərə verir.

İnnovativ üsullardan istifadə edilməsi dili sadəcə sağlamlıq imkanları məhdud tələbələr üçün deyil, bütün tələbələr üçün effektiv edir. Sağlamlıq imkanı məhdud tələbələr üçün danışq qruplarının təşkil edilməsi, onlar üçün maraqlı fəaliyyətlərin təşkili, müxtəlif dialoq situasiyalarının yaradılması və tələbələrin buna cəlb edilməsi ali məktəblərdə çalışan müəllimlərin qarşısına mühüm vəzifələr qoyur. Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan tələbələrin digər tələbə yoldaşları ilə sosial münasibətlər qurması üçün dil əsas vasitələrdən biridir.

Ədəbiyyat

1. English Language Learners with Special Needs: Effective Instructional Strategies. <https://www.colorincolorado.org/article/english-language-learners-special-needs-effective-instructional-strategies>
2. Supporting World Language Learning for Students with Disabilities. Prepared by the Office of Special Education Instructional Services and the Office of Humanities and Early Childhood Virginia Department of Education January 2017.